

OJĀRS BUŠS

LU Latviešu valodas institūts
ojaars@lycos.com

Dažu Latvijas pilsētu nosaukumu etimoloģijas meklējumi (Lielvārde, Skrunda, Seda)

Lielvārde. Nosaukuma variants *Lenewarde* pirmoreiz minēts jau 1201. g., tas atbilst vēl 20. gs. lietotajam vāciskajam *Lennewarden*. Jānis Endzelīns formulējis hipotēzi, ka, ja *-r-* te būtu iesprausts (leksēmas *vārds* ietekmē), otrais komponents varētu būt saistāms ar apvidvārdu *vāda* 'ūdens, kas plūdu laikā izgājis no krastiem', salīdzinājumam min arī Lietuvas lauka nosaukumu *Lielavardē*, par kuru gan diemžēl nedod nekādu konkrētāku informāciju. Ticams tomēr, ka vietvārda *Lielvārde* pirmā komponenta forma *Liel-* skaidrojama ar tautas etimoloģiju. Konstantīns Karulis piedāvā vairākus Latvijas vietvārdus, tostarp *Lielvārde*, resp., *Lenewarde*, saistīt cilmes ziņā ar skandināvu valodām. Šā vietvārda pamatā, viņaprāt, varētu būt senskandināvu *lenda* 'piestāties pie krasta' un *varða* 'sardzes vai novērošanas tornis'; tātad salikteņa nozīme varējusi būt 'sardzes vai novērošanas tornis piestāšanās vietā, atbalsta punktā'. Jāatzīst, neviens no līdzšinējiem cilmes skaidrojumiem nešķiet īpaši pārliecinošs. Varbūt *Lenewarde* pirmajā komponentā var saskatīt apvidvārdu *lēne* 'krasta zālājs, zem kura zeme ir izskalota' (šis vārds zināms no Zaubes, kas nav nemaz tik tālu no Lielvārdes) vai *lēnains* 'purvains, staigns'.

Skrunda. Pilsētas nosaukums (*Scrunden*) zināms jau no 1253. g. dokumenta un ir gandrīz acīmredzami kursisks. Endzelīns sastata šo vietvārdu ar senprūšu *scrundos* 'dzirkles'. Valentīns Kiparskis gan šķietami pamatoti norāda, ka minētais sastatījums nav īsti pārliecinošs no semasioloģiskā viedokļa; V. Kiparskis arī domā, ka vietvārds *Skrunda* varētu būt cilmes ziņā lietuvisks, salīdzinot to ar kirilicā pierakstīto Lietuvas 16. gs. vietvārdu *Скруднайны*. Vītauts Mažulis uzskata, ka prūšu *scrundos* sākotnējā nozīme bijusi 'tas, kas griež un tml. [arī: šķir]'. Tātad ar senprūšu *scrundos* etimoloģiski radniecīgs, saskaņā ar Mažuļa hipotēzi, ir arī latviešu darbības vārds *šķirt*, un ar jēdzienu 'šķirt; šķīrums' vietvārda sākotnējā nozīme patiešām varētu būt saistīta. Savukārt neliela varbūtība jāatstāj tomēr iespējai, ka asociācijas ar dzirkļu formu varētu būt radījis Ventas diezgan asais līkums pie Skrundas.

Seda. 8 km uz ziemeļiem no šīs apdzīvotās vietas tek *Sedas upe*, kuras vārdā nosaukta pilsēta. šis Ziemeļvidzemes upes nosaukumu Kazimiers Būga sastatījis ar Žemaitijas ezera vārdu *Sedā* un izteicis domu, ka upes nosaukums varētu būt kuršu ieceļotāju atnests; Endzelīns atkārtó šo sastatījumu, gan pievienojot tam jautājumi. Tomēr samērā lielas upes nosaukuma kursiska cilme šajā areālā nešķiet visai ticama. Šī nosaukuma sakarā gan uzmanību piesaista igauņu valodas darbības vārds *sādelema* 'dzirkstīt, vizmot'. Ūdens virsma mēdz saulē gan vizmot, gan dzirkstīt, un priekšstats par to var atspoguļoties arī upes nosaukumā, kā to liecina kādas citas Ziemeļvidzemes upes nosaukums *Vizla*. Savukārt iespējams, bet mazāk ticams etimoloģisks sakars ar igauņu valodas vārdu *sādin* 'čivināšana'.